

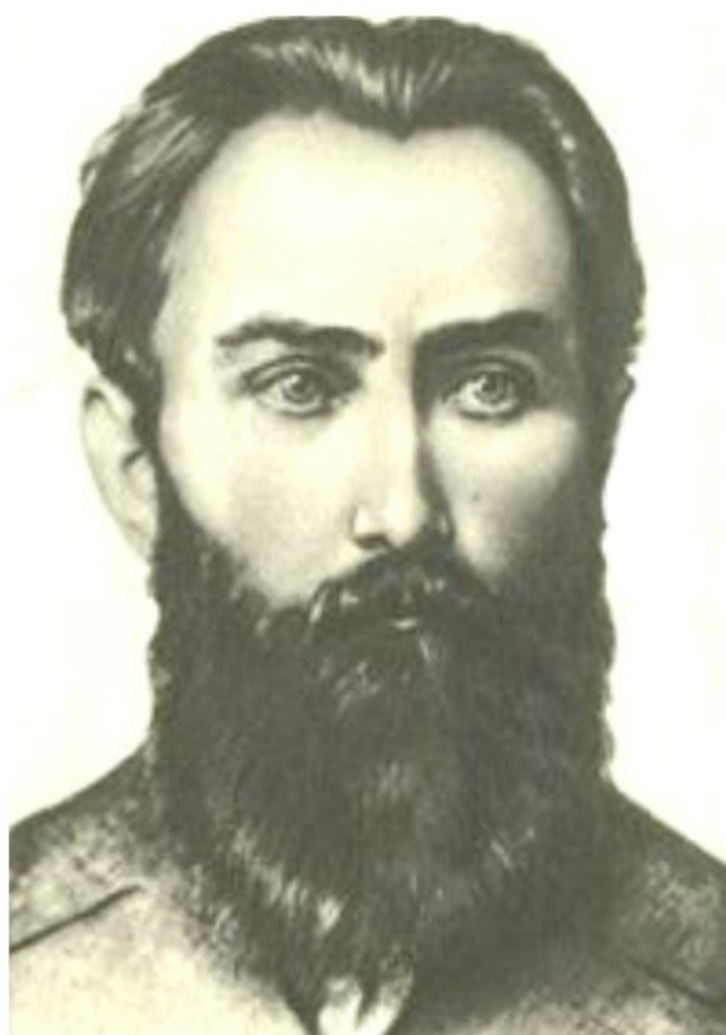
К л а с и к а у к р а ї н с ь к о ї л і т е р а т у р и

Грабовський П. А.

ОПОВІДАННЯ

"Відкрита книга"

2012

Г р а б о в с ь к и й

П а в л о А р с е н о в и ч

1864 – 1902

ЗМІСТ

В тайге
Цуценя
Червоний жупан

В ТАЙГЕ

Уж за полночь. Мороз все крепнет и крепнет и, перевалив за 40°, чем-то тяжелым давит грудь, которой как-будто не хватает воздуха. Массы звезд на темном своде небесном льют на тракт и на облегшую его тайгу слабый свет; он, отражаясь от белого снега, толстым слоем укрывшего землю и повисшего тяжелыми кусками на ветвях деревьев, образует не то «светлую тьму», не то тусклые сумерки. Глядишь стоя,- и все погружено во мрак; нагнешься - предметы получают определенные и ясные очертания. В тайге все тихо; только изредка не выдержавшая тяжести снега ветка сломится и пронесется сухой, короткий треск. Вот на повороте тракта со стороны деревни показывается кошева, запряженная одной, но доброй лошадей. В широкой и глубокой кошеве сидят три фигуры, закутавшись, насколько это видно, в хорошие бараньи дохи. На дуге нет колокольчиков; конь идет шагом... все это - не добрый знак! Кто, как не «они» решатся втроем тащиться на одной лошади по длинному перегону и ночью выезжать из селения? Это специалисты по части срезывания мест - чая, товара,- что попадется; они выехали на работу.

Кошева проехала с четверть версты и вдруг свернула с тракта в тайгу; через 30-40 сажен она остановилась за купой молодого сосняка и все трое вылезли из неё и пошли обратно на тракт.

- Какой обоз? - спросил один шепотом.

- Телятниковский.

- Мужик не дурак! Однако не даст.

- Потребуем! Вчерась у него-ж тальковские добыли. Цсс...

Вдали слышалось слабое звяканье бубенчиков и тот ритмически правильный звук, какой идет от мерного хода обозных лошадей.

- Однако коней шестьдесят будет.

- Не знаю! Ложись.

Все быстро скинули дохи: с ног до головы они были закутаны в простыни и казались на темном фоне черной тайги привидениями в саванах. Белые костюмы составляют обычный стратегический прием у трактовых «охотников за местами»: одно - они не так выделяются на белом фоне и потому безопаснее подходить к обозу, другое - при преследовании они падают в снег, смешиваются с ним по цвету, и тогда найти их без огня очень трудно; да ямщики долго и не ищут, зная по опыту всю тщету и даже опасность этих поисков.

«Охотники» припали к земле близ самой дороги, и взор напрасно искал бы их в снежном покрове тракта.

Звуки идущего обоза становились все слышнее; вот уж завиделась «голова» - передние сани, на передке которых, в виде обозного знамени возвышался шест с крашеной всеми цветами четырехугольной рамкой, увешанный лентами, колокольчиками и бубенчиками; рядом с ним - как будто кнут: на рукоятке в аршин длины прикреплен цепочка вершков в 8 с железным шаром, с шипами на конце. Это было страшное оружие, которым запасаются почти все обозные ямщики в дороге. Горе тому, кто попадет под удар его! Им можно, кажется, перебить железный рельс.

Возле шеста с рамой, свернувшись в клубок, спит или притворяется спящим, обозный староста; но возле его головы торчит что-то; это ствол берданки, которую он дер-

жит в руках. За первыми санями несколько пустых; потом опять ямщики и тоже спят по-видимому; еще тоже неподвижная фигура. Позднее время, видимо, взяло свое и сон сомкнул глаза.

Мерной и ровной «ступью» идут привычные лошади; некоторые на ходу едят овес из нарочито приспособленных к передним саням сум; другие двигаются, понутив голову, но каждый конь, привязанный к передним саням, непременно ступит там, где ступил предыдущий и потому движение обоза совершается точно машиной.

Вот уже середина обоза: целый ряд никем не стерегомых саней. Самый удобный момент - подбежать, обрезать привязи, вывести сани из линии, завернуть в тайгу, а там уж легко будет переложить в свою кошеву, а ямщичью лошадь бросить на произвол судьбы. На что она? Только хлопоты!

Со снега безшумно встали три фигуры. Быстро и ловко они очутились на санях; в миг-два срезали обе привязи, а третий уже сводил в сторону лошадь. Но ямщики не спали, а притворились спящими; они сами в свою очередь устроили засаду, так как это место тракта издавна слыло опасным.

Не успел «охотник» и двух шагов сделать в сторону, как вдруг пронесся свист еще, еще и десяток темных фигур прыгнули с саней и бегом кинулись к центру обоза, где шла «срезка». Два резавшие привязи уже при первом свисте сообразили в чем дело и быстрым бегом кинувшись к тайге, попадали в снег и сделались невидимыми. Третий не был так счастлив: кто-то догоняя зацепил его кистенем по голове и сорвал белый убор, так что, когда он упал, то в снегу ясно виднелось черное пятно его головы.

Ямщики кинулись на эту примету и скоро две пары дюжих рук тащили «охотника» к обозу, который уже не дви-

гался и куда собрались все остальные. Впереди других стоял сам староста с берданкой в руках.

- Велишь искать и тех, Илья Ильич? - спросили его в группе.

- Нет! долго будет! да и сыщешь ли еще! На этом науку покажем, да и конец!

- Что же? раздеть да в тайге и привязать, как в лонись?
[1]

- Нет! не идет! товарищи выручат, да и много времени-то! А нам в Мытенском к свету надо быть.

- Ты кто будешь? - спросил староста, обращаясь к пойманному.

Тот не издал ни звука.

- Почто молчать? Все ведь одно, паря.

Кто-то чиркнул спичкой и поднес ее к лицу «срезывателя». Мертвенно-бледное лицо его, обрамленное небольшой с проседью бородкой, точно застыло и не шевелило ни одним мускулом; только глаза, с выражением ужаса, но вместе с тем покорности судьбе, медленно провели взглядом по всей группе и остановились на старосте.

Спичка погасла и все погрузилось в темноту.

- Эх, кум Никола! Какой тебя пес на это дело понес! - недовольно, но и с сожалением в голосе воскликнул один из ямщиков.- Точно вам жрать нечего! Эх!

- Не губи, Телятников! - наконец заговорил глухим голосом пойманный,- бери выкуп сколь хочешь.

Телятников молча приставил ему к сердцу ствол берданки. Точно электрический ток пробежал по телу того. Он вздрогнул, зашатался и рванулся из рук держащих его ямщиков.

- Держите его покрепче, ребята! Чтоб не вертелся.

Сухим звуком прозвучал выстрел и серебристой трелью

[1] - В прошлом году. (Приміт. автора).

повторило это эхо, унося в тайгу. «Срезыватель» вскрикнул, откинулся назад, конвульсивно рванулся от ямщиков, схватился руками за грудь, затоптался на месте, потом, точно ища равновесия, расставил руки и медленно упал на левый бок. Где-то у него klokотала кровь,- в горле ли, или струясь из раны,- трудно было сказать, только видно было на снегу, как правая нога быстро сгибалась в колене, как-будто тело что-то отпихивало от себя.

Прошла минута полной тишины. Староста снял шапку и перекрестился, за ним перекрестились и остальные.

- Ну, ребята! Волоки его в тайгу, да забросайте снегом, чтобы не видно было. До весны долежит, а там найдут, не найдут - нам все одно.

Приказание было тотчас исполнено; тело поволокли, взяв под мышки, притащили под сосну, сажен 10 от дороги и там забросали снегом. Только осталось широкое кровавое пятно на снегу, где лежал труп, но и его уничтожил староста, затоптав ногой и тоже забросав снегом.

Минут через 10 обоз снова двинулся в дорогу. Ямщики шли гурьбой возле саней, курили трубки и молчали. Они все думали, что ими исполнен долг, что то, что случилось, совершенно в порядке вещей, но все-таки им было не по себе.

- Эх, кум Николай! Пропал человек!! - воскликнул тот же голос.

- Ну, ну, помалкивай-ка! - заметил подошедший староста.- Почто дурака ломаешь-то?

Скоро тайга отошла далеко в сторону; с горы пошел долгий спуск и в конце его светился огонек: то начиналась деревня и в крайней избе ждали хозяина, уехавшего с компанией в тайгу «на срезку».

А. Асинъ

ЦУЦЕНЯ

...Зашуміло потроху; паламар весело всміхався: Іван Герасимович запевняв, що проти його ані один дяк у повіті не вистане; о. Степан... та він і самої попаді не злякався б тепер.

- Торкаймо до Головатого!

- Нікуди, як до Головатого!

Іван Герасимович засіпав віжками, зацмокав,- вибрикує по шляху кобилячина.

Яким Головатий був чоловік письменний, заглядав зайвого часу в життя святих, підтягав на криласі, пер мов із бочки - «Коринфяном...» трапив божого письма. Духовних стрів повагою та щирим привітанням. Сподівались на врожай, балакали про громадські новини, про сусідських попів, про благочинного прео... та краще самі послухайте:

- А чи можна, батюшко, так прочитати апостола, щоб склянки у вікнах забряжчали; кажуть, є такі голоси,- цікаво питався Головатий.

- Буває, буває,- все від бога.

- Недалеко ходить... приміром кажучи, соборний дякон у повіті... як би ви думали?

І це проказавши, Іван Герасимович обвів слухачів своїми задоволеними очима.

Усі притихли.

- Ну, і що ж? - допитувався Головатий.

- Дзвона перекичав...

- Дасть же господь голосину чоловікові... і як то його так перекичати?

- Проста річ: перетягався - хто заглуше; вдарили у дзвін, а у дзвоні, пам'ятайте,- не менш як ціла тисяча пудів... не наше брязкало... заревів одночасно й дякон - реве,- усі чують, а дзвін... хоть би тобі розлігся... З першого менту заглу-

шило.

- Все від бога,- повторяв о. Степан.

- Через голос і в диякони вийшов,- доводив Іван Герасимович,- а то б і паламарем не бути; наприклад,- метрики списать; живота рішиться - не втне проти мене,- дарма що я тільки дяк.

- По старому обичаю. П'ють горілочку до чаю...- І господар почав частувати.

- А що я тобі маю казати, Якиме? - промовив о. дякон, приймаючи чарку від Головатого.

- Кажіть,- послухаємо.

- Подаруй мені оте цуценя, що біга по сінях.

- Е, ні, отець дякон,- що хоч беріть, а цуценяти не 'тдам,- одно-однісіньке в самого... і по господарству треба, й так мені сподобалося... краще не прохайте.

- Казна-чого ти, куме, не кажи,- в кумстві, бачте, малися.

- Марно прохаєте; чого не можна, того не можна,- слова я не зламаю.

- Так я вкраду

- А я буду позиватись.

Усі зареготались.

- Побалакають та й вип'ють,- заминав небажану розмову господар. Випили знову.

- А ти, куме, подаруй мені цуценя,- вв'язався дякон.

- Та шкода вам жартувати; що хоче, мовляв, беріть, а цуценяти рідному батькові не'тдам; і не натякайте.

- Так ти он який...- і дякон сипнув виразом, ніяк не піддатним до друку.

- Не личить духовній особі,- відрікає господар,- та так у чужому домі поводитись.

- А що мені твої поводи́ни?

Уже мала знятись буча, але дякон замовк, як одрізав; по-стала тиша; частуються, мов і не було нічого прикрого.

Іван Герасимович здивляє слухачів якоюсь новою чудасією.

- Буває, буває,- все від бога,- стверджує непокірним язиком о. Степан.

І незчулись, як дякона вода вмила. Де, де дякон,- мов його прірва поглинула. Глянули в сіни, метнулись по двору, і цуценяти немає.

- Так і є, що вкрав,- ударився в поли Головатий,- ні за що не вважаю... За мою хліб-сіль віддяка... До рхирея дойду... жалуватись буду... щоб я... щоб мені...- лютував господар. Вибіг за ворота,- аж тільки ряса та бриль дяконів геть по шляху манячать,- чеше просто на слободу. За шапку та - наздогін. Озирнувся дякон,- як припусте,- тільки вітер волоссям згойдує. От-от ускоче в село,- зирк,- а Головатий - рукою змірять.

- А...- засичав дякон: так ні тобі ж, ні мені...- Добіг до поворота, цуценя з-за пазухи,- хряп головою об стовп,- і не заскавучало. Схопив обіруч, як надвоє не перерве; зубами вп'явся,- тільки клоччя летить, знов об стовп, швирь у рівчак,- і повіявся. А Головатий стояв, мов громом прибитий,- хоча б рухнувся,- з дивовижі такої нестямиться.

- А погляньте, люде добрі, що то за навіжене селом проста, питалися парафіяне, сидячи скрізь по вулиці.- Мати божа! Та це ж ніхто, як дякон,- і що сталося з ним таке,- одверни й помилуй.- Роти пороззявляли - не надивуються. А дякон чухра без пам'яті,- поли розхристані, сорочка витіпалась, забовтується, бриля чорт-має, волосся розкуйовджене,- самісінька мара: губи окровавлені, на виду червоні плями.

- Ні тобі, ні мені,- бурмоче: - на ж тобі, на...

- Сказився, матіночко!

- Збожеволів - як є.

Та й поніміли. Дітвора шарахнула по дворах. А слідом суне Головатий, та просто до попаді:

- Так і так, матушко,- виклав усе, як діялось; маю жалув-

ватись благочинному.

- Оце добре, оце так! Та я йому...- тільки й слів попадиних було.

Тим часом над'їхав і о. Степан, благий та смиренний: на поріг,- а попадає вже і мокрим рядном напнула.

- Гарно, батьку; а куди ти дивишся; а як у тебе дякон сміє отакий страм робити?

О. Степан мимрив собі під ніс, розгубивши останній глузд.

- Ну, дорікай же мені,- чув?

І пішла корінувати. А він топцювався на одному місці, губами плямкаючи.

- Архипе, вайло! (до наймита бач)... щоб дякон мені зараз був... не гаючись... я й знати цього не хочу!

Ось і дякон лізе у двері.

- Іди, йди лишень до гурту, п'янице, срамотнику; а що ти там накоїв,- га? - минулося тобі, що вгородився торік У церковну леваду? забув залізні штаби, що поздирав з дзвіниці? На віщо воно оце схоже?

Замірилась,- тільки відляски пішли, виски мов калиною поналивались. Оступився дякон, здіймає голос, забігав по хаті,- шкода,- попадає і памороки забила.

- Кланяйся в ноги Якимові, щоб до благочинного не їздив; не то що двадцятьма карбованцями,- і сороківкою не відбудеш...

- Так де там,- Головатий і руками й ногами; хоть святих винось;- я йому цього не подарую,- кричить; за шапку й гайда.

А дяк із паламарем давно сиділи по своїх хатах; Іван Герасимович на що вже сміливий чолов'яга,- і то навтіки дався з батющиного двору; щастя, що попадає не вгляділа.

Жовтень 1891 року

Панько

ЧЕРВОНІЙ ЖУПАН

Зимового ранку під'їжджав я до однієї з якутських управ (рід нашої волості). Сивувасте світлечко розливалось по пухкому снігові, над покрівлями кількох руських хатин звивався привітний димок, клубками розсипаючись у повітрі. Зморені коні ледве перебирали ногами,- я їхав під недорід: сіна не косили, скотина дотяглась до краю і падала серед дороги. Скрізь мене вражала бідота, скрізь передо мною вставали картини нелюдського існування, скоро я заходив до якутської юрти (міське житло - хлів, обмазаний кізяками, з товстими крижаними вікнами) або стрівався з тубільцями. Брудні вищ усякої можливості, з остудженими носами та щоками, понайбільше сліпі або косі,- отакими були переважно мої перші знайомці. Серце стискалося на вид країни - суворої та нещасної.

Ось заманячив на пригорі якийсь хмурий, обдертий будинок; загавкали собаки.

- Школа! - звернувся до мене в тій хвилі мій візник.- А от і управа! - додав він, показуючи рукою на другий будинок - ще дужче обдертий та невидгядний Услід за тим візник моторно виплигнув із саней - приїхали. Я позирнув на управу: вітер грюкав пошматованою вивіскою об стіну, рвав дошки з криші; від усього подихало сном та пусткою. В управі, проте, повставали: оклецькуватий писар з якутів зітхав, протираючи очі; його помічник шамотів паперами; до кухні набирались людиці, що все були такі ж голодрані та замурзані, яких уже мені доводилось бачити. Писар повітав мене з добродушною ласкою, що так подобала його годованій постаті; господарка, досить принадна молода якутка, турбувалась коло самовара. Любо пригрітись у затишку після цілих тисяч верстов лихого подорожування по сльоті або холоді; любо нарешті зобачити близький кінець

настогідних митарств, хоча б тебе навіть провадили до пекла,- любо принаймні на одну-дві години... а там... змучена думка не сягає далеко, переболілі кості прагнуть відпочинку, щоб завтра защеміти ще дужче, ще гірше... Незабаром і мій шлях кінчиться; часом аж страшно було згадати про те... Але в ту мить я тільки бажав погрітись, перепочити... Кухлик, другий чаю покріпили мене трохи; приємна теплінь розливалася по задублому тілу... Забутися б від усього, набратися сил після стількох літ задухи, самоти, розпуки, хороб; забутися б... Так де!.. Передо мною появляється скулений, сухий, в лахмітті дідусь-якут, покірно схиляє голову і починає кланятись раз за разом. Я не знав, до чого воно йдеться.

- Тойон, тойон! (Пане, пане!) - повторяв дідусь, кланяючись.

Він став щось висловлювати по-якутськи швидко та палко, але що, я не міг розібрати. Одно хіба я зрозумів відразу: що це був не звичайний старець-прохач, яких незліченна сила поміж якутами, а що тут, певно, криється якась «образа», ремство на людей або долю, словом - що-небудь схоже. Мені здалося навіть, що обличчя дідусеве не раз мінилося, а на віях тремтіли краплини сліз.

- В чому річ? Чого йому треба?

Писар і кілька інших зареготались.

- Шалений... до всіх в'язне... вештаючий... Чимало тут таких... Баратур, баратур! (Гайда!) - гнав писар «вештаючого».

- Та з якої ж ради він до всякого в'язне?

- Ет... Не забалакаєш з ним... сам не тямить, чого йому треба; ремствує на всіх і все... дурниці верзе... Чимало тут таких... про сіно... про ставки... про недоїмки... дурниці, одне слово, верзе... Баратур, баратур, акари! (Гайда, гайда, дурню!)

Прохач заморгав очима і, зігнутий, пригноблений, пішов нерівною, хиткою ходою до дверей. Почувся гамір серед люду,- сміялися, очевидячки, з «безглузлого», той мовчав понуро, напружено, від часу заглядаючи крізь двері.

- Баратур, баратур, Червоний Жупан!.. Його, бачте, Червоним Жупаном величають у нас,- додав писар, звертаючись до мене.

Червоний Жупан, видно, не хотів вгамуватись, стовбив край порога, усе поглядаючи на наш бік.

Запрягли коненят, і я виїхав з управи. Минуло з тиждень. Я опинився «на місці», верстов сто за управою, в невеличкій якутській юрті; зацікавлені якути просто не давали мені спокою спочатку. Одного ранку, коли я ще був у ліжку, передо мною знову станув скулений, сумний, «вештаючий» Червоний Жупан. Знову поклони, знову палкі несподівані зливи - немов просьби, немов ремства, немов бог знає й що... Я нічогосінько не розумів по-прежньому; я чув, що не маю чим допомогти, а що допомогти було б треба,- допомогти не шматком хліба або пучкою чаю, а чимось іншим, більш дійсним. Довго силкувався пересвідчити мене в чомусь Червоний Жупан, довго дивився на мене журно та докірливо і вийшов - смутний, невдоволений. Таке повторювалося кілька разів. Потроху я обізнався і з особою Червоного Жупана, і з його «шаленством». Червоний Жупан жив самотою, а колись у нього малась дружина і дітки. Був то якут середнього достатку - мав юрту, десятків два худоби, сіножатку, словом, усе, без чого якут-господар стає «барахсаном» (сіромахою). Але ось усяке лихо посунулося на голову Червоного Жупана: жінка вмерла з родин, дрібнят роздав по людях, де вони спочатку посліпли, а потім також перемерли. До управи налетів вихром якийсь урядник-слідчий, і Червоного Жупана до купи з іншими потягли на його грізні очі. Тут Жупанові виголосили досить зроз-

уміло, що він кілька літ не платить податків, а мусить ви-
стачити безодмовно... Даремно божився та присягався Че-
рвоний Жупан, що до остатньої копійчини все вносив кня-
зеві (так якути величають своїх старостів),- квитків у Жу-
пана не лишилося, а староста (о, тямуща людина отой ста-
роста!) «знать не знає, відати не відає». Продав Жупан де-
що з худібчини, збув за безцінь роками придбане сінце: все
загарбав оте один з управських глитаїв, що пильно сидів
на сторожі, сплативши частину незліченної недоїмки Жу-
панової. І почали осідати злидні сірому Жупана, почав він
підпадати з року в рік, поки не зробився старцем без пово-
роту; юрта його розвалилась, нової будувати не став,- дар-
ма праця... До того на Жупана почало щось находити... За-
журився Жупан над своєю гіркою долею і заплакав; ніхто
не бачив, правда, його сліз, але багацько людців чули, як
виспівував Жупан, їдучи на бичу верхи, про своє тяжке жи-
ття, виспівував про худобу та сіно, що вже їх нема й не бу-
де, жалівся на неправду людську; то справді були ридання
душі - ображеної та наболілої. Потім Жупана мов вода зме-
ла: згинув кудись і пропадав безвісти; довгенько щось не
було, як ось виявився і здивував людей своїм несподіва-
ним шаленством. Жупан вишукував спосіб зарадити лихій
долі таких, як сам, бідарів: треба було тільки спустити од-
но чимале озеро в річку,- от вам і сіножаті, і все... Прочума-
йся, голото; послухай, що тобі радять... Думка ця тупо засі-
ла в мозку знищеного [2] Жупана і не давала спокою. На-
самперед він удався з нею до голови та князів (старостів),
а потім звернувся і до звичайного сірого люду. Насміхами
та знуцанням відповіли Жупанові... Даремно розмовляв
Жупан про свої мари-привиди: снились йому, буцім ви-
йшов з озера водяний дух у поставі бика і став битися з ду-
хом суходолу, що також у бичачій поставі пасся по луці;

[2] - Знищений - збіднілий; від дієслова *знищити* - збідніти.

страшенно билися, але нарешті дух суходолу поборов духа водяного; даремно Жупан бачив у тім привиді вказуючий палець божий,- все оставалося голосом серед пустині.

Почув Жупан, що до управи приїхав «улахан тойон» (великий пан) справник - і зараз до його; кланяється, просить; очі горять блиском надії та відради... на жаль, передчасної. Вислухав пан і зареготався.

- Піп, бігме, піп; просто хоч у проповідники... оце так дідусь... і де в бога впійметься... Ризи б тобі, та й годі... Тривай лишень...

Погрібся пан у скриньці, пошукав нашвидкуруч і витягує нічний червоний жупан.

- Оце тобі, попе, й ризи - не треба кращих... Козак, вдягни його!

І покотився з реготу. Вдягли дідуся в панське убрання. Боже, скільки сміху було та знущання!

- Червоний Жупан! Червоний Жупан! - заgrimіло по всіх кутках управи,- і прилипло те ймення навіки. Понурих голову Червоний Жупан; бачить, що не дійти йому «правди», поклонився низько і вийшов. Тиск люду гнався за ним.

- Гей, бийте у дзвони... служба буде... попа нового настановили...- і жорстокі гигашки покривали ті грубі діткливі жарти.

І побрів собі Жупан один зі своєю думкою - незрозумілий, оганьбований. Але те його не зраджувало. Ні одного тойона (пана) не пропускав Жупан, щоб не висловитись перед ним, не поділитись думкою, не попрохати заповоги. До владики його не пустили; тоді Жупан почав перепитувати крізь вікно і був допущений.

- Безглуздий, ваше преосвященство! - доклав якийсь тойон управський; владика махнув рукою,- і вивели Жупана без нічого.

Не залишив Жупан підмовляти до своєї думки і звичай-

них людей, подавав просьби до всяких осіб, але все по-дурному. Жупан зробився «притчею во языцех».

Раз якось я підійшов до річки... Був кінець серпня. На березі метушились люди: насипали хлібом та картоплею пліт, щоб гнати в город.

Крик, галас, біганина. Серед плоту я зобачив і Червоного Жупана - він був зворушений, виявляв нетерплячку, галасував до гурту. Я підійшов - поздоровкався. Червоний Жупан покидав наші краї: ціле літечко він прокосив у якута, хазяїна плота, щоб той довів його при нагоді до города; відти Червоний Жупан зваживсь іти пішки, Христовим іменем, аж до Якутська, все з тією ж думкою, щоб допомогти бідарям.

Він був певний, що його діло - праве і що не може відмовити йому «справжнє начальство».

Лаштування скінчилось,- пліт попхався за водою.

Звичайно скулений, Червоний Жупан стояв тепер випрямившись посеред плоту і міцним голосом давав порядок. Ніхто не слухав його, не звертав жодної уваги, але те йому було байдуже, не спиняло нітрохи,- на душі легко і любо. Мимоволі пригадалися мені «безглузді» пошукачі усяких правд серед нашого знедоленого люду,- і з тяжким почуттям я покинув берег.

Червоного Жупана я не бачив більш...

1894 року